

Leena Meri ps ym.

Keskustelualoite oikeusvaltion ja oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaamisesta ja vahvistamisesta

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan lakivaliokunta kantaa huolta oikeusministeriön hallinnonalan määrärahojen riittämättömyydestä ja sen vaikutuksista hallinnonalan toimijoiden toimintaedellytyksiin. Riittämättömät määrärahat heijastuvat viime kädessä asioiden käsittelyaikoihin ja heikentävät oikeusturvaa.

Lakivaliokunta on jo pitkään muistuttanut oikeusministeriön hallinnonalan toimijoiden olennaisesta merkityksestä oikeusvaltion turvaamisessa. Kyse on valtion ydintehtävistä, joiden tehokkualla ja luotettavalla toiminnalla on keskeinen merkitys yhteiskunnan vakauden ja turvallisuuden kannalta. Valiokunta on myös muistuttanut, että oikeusvaltio ja sen toimivuus eivät ole itsenänselvyyksiä, vaan niistä tulee pitää jatkuvasti huolta, ja yhtenä osana tällaista huolta pitämistä on asianmukaisen ja riittävän rahoituksen turvaaminen. Valiokunnan mukaan oikeusvaltion turvaamisen edellyttämistä voimavaroista tulee huolehtia myös taloudellisesti niukkoina aikoina. Kyse ei ole valtiontalouden kannalta suurista summista, sillä oikeusministeriön hallinnonalan määrärahat ovat moneen muuhun hallinnonalaan verrattuna hyvin pienet. Selkeintä ja kestäväntä on, että riittävistä määrärahoista huolehditaan pitkäjänteisesti toimijoiden asianmukaisella perusrahoituksella.

Lakivaliokunta on toistuvasti useiden vuosien ajan kiinnittänyt vakavaa huomiota erityisesti tuomioistuinlaitoksen liian niukkaan perusrahoitukseen sekä siihen, että tuomioistuinlaitoksessa työskentelee paljon tuomareita ja muuta lainkäyttöhenkilöstöä määräaikaisissa virkasuhteissa, joiden rahoitus on riippuvaista määräaikaisesta rahoituksesta. Tuomioistuinlaitoksen perustas-
laillisen aseman ja toimintakyvyn kannalta kestäväntä ja perustelluinta on huolehtia siitä, että tuomioistuinten perusrahoitus on riittävällä tasolla sekä virat vakinaisia. Niin ikään lakivaliokunta on muistuttanut siitä, että toimiva rikosoikeudenhoidon ketju edellyttää tasapainoista ja riittävää resursointia kaikille rikosprosessiketjuun kuuluville viranomaisille eli poliisille, syyttäjille, tuomioistuimille, oikeusavulle ja Rikosseuraamuslaitokselle.

Vaikka lakivaliokunta on toistuvasti huomauttanut edellä mainituista seikoista, oikeusministeriön hallinnonalan toimijoiden taloudellista tilannetta ei ole parannettu kestävällä tavalla. Hallinnonalalle on myönnetty sinänsä myönteisiä lisämäärärahoja, mutta ne eivät ole toimijoiden tarpeisiin nähden riittäviä. Useiden hallinnonalan toimijoiden perusrahoitus on vuodesta toiseen riittämätöntä, ja ne ovat joutuneet rahoittamaan toimintaansa siirtyvillä määrärahoilla. Riittämättö-

Keskustelualoite KA 5/2021 vp

mien määrärahojen vuoksi henkilöstöä on liian vähän työmäärään nähden ja henkilöstö on kuormittunut.

Lakivaliokunta on vastikään käsitellyt valtioneuvoston selontekoa julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2022—2025 (VNS 3/2021 vp). Lausunnossaan valiokunta on päätenyt katsomaan, että oikeusministeriön hallinnonalan perusrahoituksessa on merkittäviä välitöntä korjaamista edellyttäviä puutteita (LaVL 11/2021 vp). Erityisesti tuomioistuinten, Rikosseuraamuslaitoksen, Syyttäjälaitoksen ja julkisen oikeusavun voimavaratilanne on kestämatön. Tilanteen korjaaminen edellyttää kyseisten toimijoiden perusrahoituksen korottamista pysyväisluonteisesti. Myös Tuomioistuinviraston ja Ulosottolaitoksen riittävästä määrärahoista tulee huolehtia. Lakivaliokunta on lausunnossaan esittänyt hyväksyttäväksi kannanoton, jonka mukaan eduskunta edellyttää, että oikeusvaltion ja oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaamiseksi ja vahvistamiseksi oikeusministeriön hallinnonalan ja erityisesti tuomioistuinlaitoksen, Syyttäjälaitoksen, Rikosseuraamuslaitoksen ja julkisen oikeusavun perusrahoitusta viipymättä korotetaan olennaisesti ja pysyväisluonteisesti.

Lakivaliokunnan edellä mainitusta lausunnosta (LaVL 11/2021 vp) ilmenee, että tuomioistumisissa käsittelyajat olivat jo vuoden 2019 lopussa eli ennen koronavirustilannetta pidentyneet. Tiettyissä asiaryhmissä keskimääräiset käsittelyajat ovat niin pitkiä, että viivästymiset aiheuttavat vakavaa haittaa oikeusturvan toteutumiselle. Hälyttävää on, että yli vuoden vireillä olleiden asioiden määrä kasvoi merkittävästi kaikilla tuomioistuinlinjoilla vuosina 2010—2019. Vuodesta 2010 vuoden 2019 loppuun kasvu oli hovioikeuksissa 73 %, hallinto-oikeuksissa 78 % sekä käräjäoikeuden rikosasioissa 43 % ja laajoissa riita-asioissa 25 %.

Myös Syyttäjälaitoksen resurssien suhde työmäärään on ollut hyvin vaativa usean vuoden ajan. Rikosvastuun toteuttamisen yleinen taso on heikentynyt siten, että syytteeseen ja seuraamusten määräämiseen johtaa aikaisempaa merkittävästi pienempi osa syyttäjien käsiteltäviksi tulleista rikosepäilyistä. Syyteharkintaan saapuvissa asioissa syyttäjien kokonaistyömäärässä näkyy asioiden vaikeuden ja vaativuuden huomattava kasvu. Vaativien ja eniten vahinkoa aiheuttavien rikosten käsittelyajat ovat liian pitkät. Erittäin laajoja ja vaativia rikosasioita on aiempaa enemmän, ja niiden edellyttämä työmäärä on poikkeuksellisen suuri.

Julkisessa oikeusavussa on jouduttu resurssien puutteen vuoksi vähentämään henkilöstöresursseja, vaikka kansalaisten oikeusavun ja oikeussuojan tarve ei ole vähentynyt.

Rikosseuraamuslaitoksen taloudellinen tilanne on huolestuttava henkilöstön ja vankiloiden turvallisuustilanteen kannalta. Henkilöstöä on liian vähän suhteessa vankien määrään, laitusrakenteeseen sekä täytäntöönpanon vaikuttavuustavoitteisiin. Myös Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea (CPT) on syksyllä 2020 kiinnittänyt huomiota Rikosseuraamuslaitoksen liian pieneen henkilöstömäärään. Henkilöstöresurssien niukkuuden vuoksi henkilöstö joutuu usein työskentelemään yksin eikä vangeille kyetä järjestämään riittävästi toimintaa ja läsnä olevaa valvontaa. Yksintyöskentely on ongelmallista myös työturvallisuuden näkökulmasta.

Ulosottolaitoksessa vallitsee määrärahojen ja toimintamenojen epätasapaino, mikä vaikuttaa pakottavan henkilöstövähennyksiin, joihin kuitenkin ei ole toimintaa vaarantamatta mahdollisuutta. Myös ulosottoasioiden käsittelyajat ovat pidentyneet.

Keskustelualoite KA 5/2021 vp

Lakivaliokunta katsoo, että oikeusvaltion ja oikeusturvan toteutumiseen liittyvät kysymykset ovat entistäkin ajankohtaisempia ottaen huomioon oikeudenhoidon riittämättömät määrärahat, asiamäärien kasvu, asioiden käsittelyaikojen pidentyminen sekä henkilöstön kuormittuminen. Valiokunta onkin tuonut em. lausunnossaan esiin, että oikeusvaltion turvaamisesta ja vahvistamisesta sekä oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä olisi perusteltua laatia erillinen valtioneuvoston selonteko.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta käy ajankohtaiskeskustelun oikeusvaltion ja oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaamisesta ja vahvistamisesta.

Helsingissä 3.6.2021

Leena Meri ps
Sandra Bergqvist r
Eeva-Johanna Eloranta sd
Hanna Huttunen kesk
Saara Hyrkkö vihr
Pihla Keto-Huovinen kok
Marko Kilpi kok
Antero Laukkanen kd
Matias Mäkyinen sd
Jouni Ovaska kesk
Mari Rantanen ps
Ruut Sjöblom kok
Mirka Soinikoski vihr
Sebastian Tynkkynen ps
Paula Werning sd
Johannes Yrttiaho vas